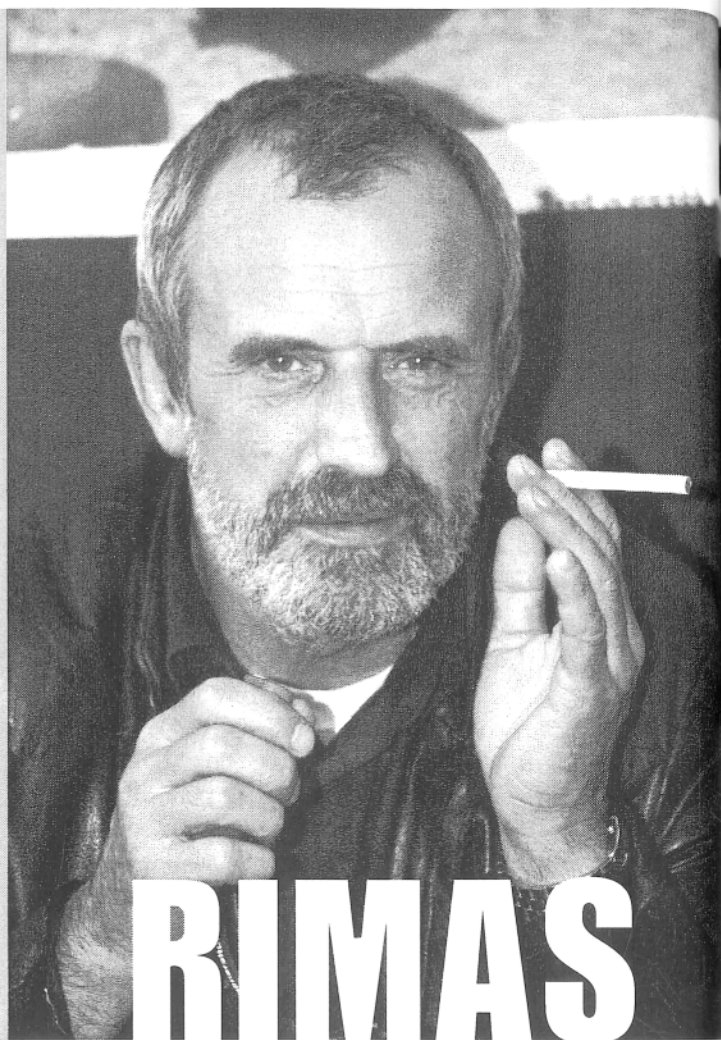

JASEN BOKO

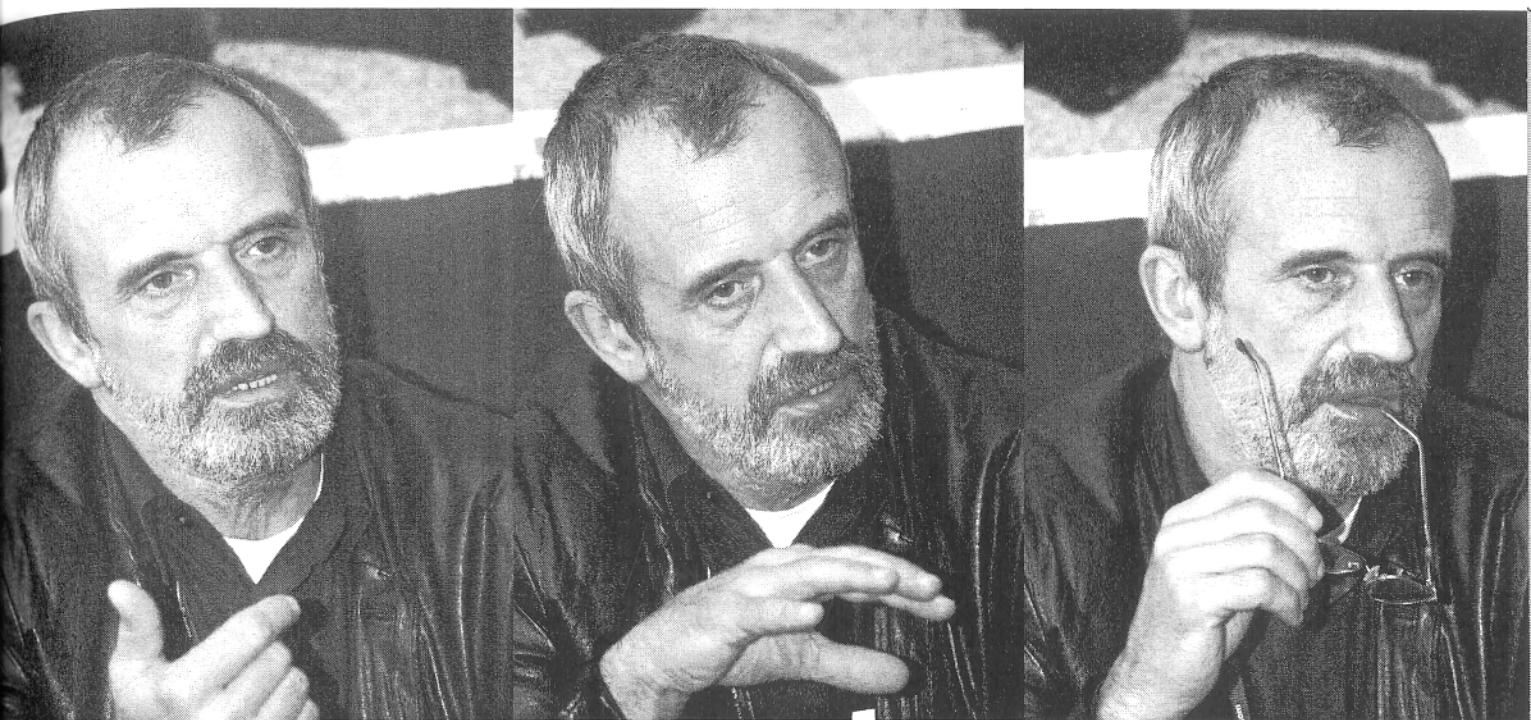
POSljednji KAZALIŠNI ROMANTIK

PREMIJERE
FESTIVALI
RAZGOVORI
MI U SVJETU
VOX
HISTRIONIS
AKTUALNOSTI
ANECDOTE
TEORIJA
NOVE KNJIGE
SJEĆANJA
DRAME

Rimas Tumina (1952.) uz Eimuntasa Nekrošiusa vodeći je litavski redatelj srednje generacije, njegove produkcije putuju svijetom gostujući na brojnim festivalima, a sam je režirao u desetak zemalja. Nakon što je diplomirao u jednoj od najčuvenijih svjetskih kazališnih akademija GITIS u Moskvi 1978., Tumina je započeo raditi u Državnom akademskom dramskom teatru u Vilniusu u kojem je 1994. postao i ravnatelj, a kazalište je 1998. dobilo status nacionalne kuće. No, prije toga, nezadovoljan umjetničkim uvjetima u velikoj nacionalnoj kući, Tumina je s grupom sljedbenika 1990. s valom nadolazećih političkih promjena osnovao Malo kazalište kojem je postao ravnatelj. Kazalište čiji je cilj bio stvaranje "otvorenog prostora za ambiciozne i originalne kul-

turne projekte" takvim je doista i postalo. I dok se zgrada Malog (sad već po titulu "državnog") kazališta gradi već više od deset godina, Tumina i dalje, pod produkcijskom kapom svog teatra bez zgrade, radi po raznim vilniuskim kazališnim prostorima i u inozemstvu. Profesor je na litavskoj kazališnoj akademiji, a najsvježije su mu produkcije Schillerova *Maria Stuart* u Moskvi, Shakespeareov *Richard III* u islandskom Nacionalnom teatru te *Idiot* u švedskom Göteborgu. Desetak dana po povratku u Litvu sa zagrebačkoga gostovanja *Maskerate* u Vilniusu je u sklopu festivala *Sirene* predstavljena nova Tuminasova premijera *Madagaskar* nastala po drami Mariusa Ivaškevičiusa. To je drama koja promišlja odnos Litavaca prema sebi, vlastitoj naciji i povijesti

TUMINAS

kroz lik čuvenog osobenjaka Kazysa Pakštasa, geografa, političkog aktivista i putnika koji je u prvoj polovini 20. stoljeća za svoj životni projekt osmislio utopiju: preseljenje litavskoga naroda u neku toplu afričku zemlju gdje bi osnovali novu domovinu.

Tuminas je režirao brojne predstave od kojih su mnoge nagrađivane domaćim i međunarodnim nagradama, a najpoznatije su, osim *Maskerate* kojom se ovaj veliki redatelj prvi put predstavio hrvatskoj publici, *Višnjik*, *Rikard III*, *Obiteljske priče* Biljane Srbljanović, *U očekivanju Godota*, *Revizor*, *Romeo i Julija*, *Galeb*, *Ujak Vanja*, *Kralj Edip*, *Don Juan*...

Tuminas je redatelj koji je realizam u kazalištu uspio uzdići na nivo poezije, ne smatra se inovatorom, iz njegovih je produkcija očito da ga u kazalištu više zanima-

ju retro i fenomen scenske "alkemije" – kako iz obične vode, ni iz čega stvoriti čudesni nektar umjetnosti.

Jednom ste izjavili da ste kao redatelj zapravo alkemičar, koji pokušava izvući nektar iz obične vode. Hajdemo početi s alkemijom, možete li mi to malo pojasniti?

Teatar jest neka vrsta alkemije, krene ni iz čega, a nekoliko mjeseci kasnije imate nešto nad čim ljudi plaču i što ih dira u dušu, naravno ako je predstava dobra. No, nije kazalište samo alkemija koja stvara čuda ni iz čega, mislim da redatelj mora biti i nešto više, možda kemičar.

Kazalište kao epruveta?

Na neki način... Ili prije kao nastanak svemira... Ja

svijet vidim kao nekakvu skupinu mikroba, najmanjih organizama koje kao redatelj trebam uobličiti u jedan suvisao umjetnički svijet. To kako je život organiziran i kako ga je netko zamislio zapravo jest kazalište. Što je drugo stvaranje teatra nego ponovno stvaranje svijeta ni iz čega, iz velikog praska i zatim prvih mikroorganizama iz kojih trebamo doći do organiziranog svijeta.

Uglavnom ste se u svom kazališnom radu nadahnjivali klasicima, ali u posljednje ste dvije godine radili nekoliko suvremenih drama poput *Obiteljskih priča* ili *Madagaskara*. Nagovještava li to možda promjenu redateljskog interesa?

Ne, sigurno nema promjene, ostajem vjeran klasicima. Ponekad radim suvremeni tekst poput ovih koje ste spomenuli, ali se uvijek vraćam klasicima. To što se zove novom dramom jednostavno mi nije zanimljivo kao redatelju, u *Tri sestre* mogu pronaći baš sve što mi treba. Jednostavno, klasici imaju sve, zato su valjda i postali klasici. Kako bih vam objasnio... znate, ona potreba da, kad osjetite da vam se bliži smrt, otpijete gutljaj šampanjca, nasmijete se, kažete zbogom i umrete. Pa eto, taj je trenutak u kazalištu ono što mene zanima, šampanjac i zatim zbogom. To je teatar, to je Čehov i jedino me to zanima raditi.

Na početku devedesetih osnovali ste Mali teatar u Vilniusu. Jesu li vas političke promjene motivirale na formiranje novog teatra i novog izraza?

Ne, nisu razlog osnivanja Malog teatra bile političke promjene, jako me frustrirao osjećaj rada u Nacionalnom kazalištu, u ogromnoj državnoj strukturi.

Ali vi ste tu nacionalnu kuću jedno vrijeme i vodili?

Istina, bio sam ravnatelj i imao sam ideju okupiti sve bitne litavske redatelje pod jednim krovom da dobijemo uistinu kvalitetnu koncentraciju, ali teško je raditi u velikim institucijama gdje svatko gleda neke svoje interese. Zato sam se sa skupinom nezadovoljnika odvojio i počeli smo raditi svoj teatar, prvo u jednoj maloj sali, što nam je onda dalo i ime, zvali su nas teatar "Mala dvorana", koji je kasnije postao Malo kazalište, koje i danas, 14 godina poslije, još uvijek nema svoju zgradu.

Tu smo mogli raditi neke stvari koje nas zanimaju i mo-

gli smo ih raditi zato jer nas zanimaju, a ne zato jer ih kao nacionalna kuća moramo raditi.

Političke promjene početkom devedesetih imale su utjecaja na litavsko kazalište. Što se do danas promijenilo u odnosu na vrijeme sovjetske okupacije?

Ne previše, rekao bih gotovo ništa. U vrijeme Sovjetskog Saveza stvoreno je kazalište koje imamo sada, to je vrijeme koje nam je omogućilo taj drugačiji kazališni jezik, jezik simbola i metafore. Bilo je to vrijeme u kojem se ništa nije moglo reći otvoreno pa smo stvorili cijeli kazališni jezik kako bismo govorili o stvarima koje nas muče. Pozitivni rezultati toga vremena, te potrebe da se kazalištem diže glas, a bez doslovnog dizanja glasa, vide se i danas. Bili smo ljuti i predstave smo radili iz te ljutnje, što je dobro za kazalište. Kad smo postali neovisni, sve je najednom postalo slobodno, mogli smo raditi i govoriti što hoćemo, mogli smo putovati ako nam se putovalo i počeli smo koristiti slobodu.

I što vam se čini danas, 14 godina poslije, kako ste iskoristili tu slobodu?

Pa bojim se da se u kazalištu devedesetih ta sloboda koristila pogrešno, kako bismo pokazivali neke stvari za koje smo mislili da pokazuju slobodu, poput golotinje. Otišlo se u negativno, jer to ranije nismo mogli. Nestalo je slavlja neovisnosti i posebno slobode, a mislim da bismo to trebali slaviti u teatru. Cvetajeva je govorila kako energiju u teškim vremenima nalazi u posljednjim ostacima svojih snaga, tako se čuva umjetnost. Ja tako vidim litavsku kazališnu egzistenciju u posljednjih 14 godina, ona dolazi iz ostatka snaga prikupljenih tijekom okupacije. A u takvoj bismo situaciji posljednje večere trebali iz ostataka napraviti feštu, veliku feštu. Život je proslava, on je bijel, nije crn.

O tome govori i *Maskerata*...

Da, *Maskerata* je priča o tome. U vrijeme stjecanja neovisnosti bio sam u Poljskoj, baš smo u Torunu bili nominirani za festivalski Grand prix kad sam dobio poruku da smo postali neovisni. Vikao sam, urlikao, Europa je u tom trenutku bila asocijacija na nešto bijelo. I najednom sam na neko vrijeme prestao misliti o smrti i počeo razmišljati o životu.

PREMIJERE
FESTIVALI
RAZGOVORI
MI U SVIJETU
VOX
HISTRIONIS
AKTUALNOSTI
ANEKDOTE
TEORUA
NOVE KNJIGE
SJEĆANJA
DRAME

Puno razmišljate o smrti, ne samo kazališnoj... Vaše predstave svojim stavom prema ljudskom biću kao da na neki način dokazuju da je život tek put prema neumitnoj smrti...

Zar je to čudno? Jako smo dobri u stvaranju smrti i zadovoljni smo kad je uspješno prikažemo na sceni. A sve je to zato jer nikad nismo umrli pa ne znamo uopće što je to. Ali, smrt čeka i to počinjem shvaćati tek sad. I ne znam više što napraviti s tim. Ne tako davno, još devedesetih mislio sam da znam što ću s tim, sad sam se malo izgubio. Znam da hoću živjeti, emigrirati negdje, nestati na nekakav svoj Madagaskar gdje ću sretno živjeti.

Režirali ste u velikom broju zemalja. Postoji li zajednički kazališni jezik ili prevlađuju razlike u različitim tradicijama.

Nikakve razlike ne vidim, glumci su posvuda jednako bolesni.

Kako mislite bolesni?

Ma nisu samo oni bolesni, i ja sam bolestan, čim se bavim tim poslom, ta bolest dođe kao profesionalna deformacija. Shvatio sam u jednom trenutku da glumci imaju problema na sceni pokazati emociju, pokušavao sam im objasniti nešto, a oni nisu mogli shvatiti što tražim od njih. Današnji glumac ne razumije da smije i može na pozornici iskazati osjećaje, da to nije sramota. Glumac od kojeg sam tražio samo da pozdravi svoju dragu na sceni tri me puta pitao želim li doista da se čuje ta sentimentalnost jer nije navikao pokazivati je. Na kraju me je pitao kako da to napravi. Jednostavno, emocije su zaboravljena, sramotna stvar. Razgovarao sam s tim glumcem i on mi je rekao da emocije nisu stvar današnjeg teatra i ponovno ih pokazati bilo mu je sramotno, teatar se bavi važnijim stvarima, rekao je. Ne znam koje bi to stvari trebale biti važnije od emocije u kazalištu. Ali, shvatio sam da to nije situacija samo jedne zemlje, da se razvila ta bolest tretiranja emocije kao nečega što je u teatru prošlo. Sad puno radim na tome, na mogućnosti da glumci ponovno pokažu emocije na sceni, da stvorimo otvoren teatar budne svijesti i budnih emocija koje možemo pokazati. Nekad smo to pokazivali publici, danas smo se zatvorili i pokazujemo im um-

jesto emocija nekakve estetske kategorije, teze, trendove, koncepte i ideje. A oni su tu zbog emocija. Suvremeni teatar pun je mraka, tragedija se ponovno vraća, javlja se ta potreba mučenja ljudi u publici.

Što mislite odakle dolazi taj problem s pokazivanjem emocija?

Pa čovjek koji nikad nije bio zaljubljen, koji ne osjeća ništa, osjeća se sigurnim, pokazati emocije danas znači izložiti se opasnom svijetu.

Očito vas ne smatraju bez razloga jednim od posljednjih kazališnih romantika...

Naravno da sam romantik, vraćam romantizam kao razdoblje, ali s njim i emociju u teatar i ne sramim se toga. To je moj novi teatar koji želim raditi, kazalište svjetla umjesto kazališta mraka, sustav otvorenog teatra. Romantizam kao ideja, kao osjećaj svijeta, vrlo je važan, nikako loša riječ. *Maskeratu* sam napravio zbog tog romantičnog osjećaja svijeta. Ranija stoljeća stavljala su romantiku u naše živote, dvadeseto stoljeće to nam je potpuno oduzelo, a posljedice su, mislim, sasvim vidljive. Odbacili smo romantizam jer navodno živimo dramatična vremena pa je to sasvim dovoljno i što će nam sad tu neki romantizam. Imate politiku, Putina, Busha, ratove, terorizam, dramatične vijesti i životne drame na svakom koraku... Umjesto emocije u suvremenom teatru dobili smo ozbiljna lica, stisnute zube, muku i hladnoću. Puno sam puta pokušavao vratiti romantizam u teatar, ali nije uvijek išlo... Pa sve najbolje u literaturi izišlo je iz romantizma, a mi smo ga odlučili ignorirati i sad osjećamo da je nešto krivo. A sve zato jer se bojim emocije i sentimentalnost.

Treba li nam i drugačija publika za takav teatar?

Ne, nije mi publika problem, glumci su ti koje je teško otvoriti, natjerati ih da pokažu dušu i razum. Život je ogromna stvar i treba je pokazati na sceni. Ne zaboravite da publika čini predstavu, ne glumci. Dok mi u garderobama još stavljamo šminku i odijevamo se, publika je već u predstavi, započela ju je putem prema teatru i ulaskom u njega, mi glumci dolazimo kasnije, kad su oni već odavno u predstavi i zato u to moramo ući otvoreno. Kažem, puno glumaca u početku uopće ne razumije što tražim.

Je li vam ta briga za publiku predstavama koje radite donijela titulu majstora "ugodne zabave", što je termin kojim vas određuje jedan stručni rad o suvremenom litavskom kazalištu. Vrijeđa li vas takva odrednica?

Ne, nisam nimalo uvrijeđen takvom tvrdnjom. Mislim da ima nečeg u Lessingovu stavu da u kazalištu izvedba mora biti užitak za oči i uši. Lako je sve ignorirati u životu i živjeti ni za što, jednako je primamljivo isključiti osjećaje jer su opasni i teški i onda iz takve pozicije početi razmišljati o kazalištu. Tako sam i sam razmišljao kad sam počinjao. Ali, jedno moramo priznati i budimo na trenutak objektivni: veliki dio kazališne publike živi zapravo težak život, život koji bi najlakše definirali riječju "sranje". Ljudi su ljuti, frustrirani, jednostavno im je neugodno u takvom životu koji su prisiljeni živjeti. I onda dođu u kazalište i opet gledaju neke ljude na sceni koji viču, frustrirani su i stvaraju pritisak i na publiku da su zbog takvog života i oni krivi. Zašto publici usađivati još i taj osjećaj krivice? Ljudi koji dolaze u teatar u pravilu nisu krivi ni za što, oni "krivi" ne dolaze u kazalište, i sad im još mi sa scene usađujemo taj osjećaj krivice. Pogledajte malo pažljivije publiku, ja ih gledam i pokušavam razumjeti, vjerujte mi, to je onaj "dobar" dio društva, ljudi koji idu u kazalište nisu bilo tko. Ja s njima pokušavam razgovarati kroz svoje predstave i sigurno im ne želim usađivati osjećaj krivice.

Na koji način želite "pomoći" toj kazališnoj publici?

Hoću da se u teatru osjećaju kao u crkvi! Da im mi koji stvaramo scensku umjetnost, onu za koju oni plaćaju ulaznicu, prilazimo pažljivo, da im dopustimo gledati nas u ugodnom ozračju i da uživaju opušteni. Naravno, možemo odabrati i da govorimo o toj krivici, možemo optuživati i vrijeđati publiku, pljučkati joj u lice i dobit ćemo sigurno odlične kritike, pa i publika će reći da je to bilo zanimljivo. I onda više neće doći u kazalište jer sve to vrijeđanje i probleme imaju i u svakodnevnom životu. Ići će na neko drugo mjesto gdje ih nitko neće vrijeđati, opterećivati i optuživati. To je taj moj Madagaskar, imaginarno mjesto u novoj produkciji, mjesto gdje stanovnike nitko neće optuživati i vrijeđati. I ja ću, nadam se, jednom naći takvo mjesto i otići onamo, jer ono mora postojati. Ne, izjavom da su moje predstave "ugodna zabava" nisam nimalo uvrijeđen!

Po vašim izjavama datim u posljednju godinu ili dvije ne izgledate mi kao netko tko je ludo sretan idejom Europske Unije, čak ste ulazak Litve u nju spominjali kao pogrešku. Zašto?

Nema svrhe ići tamo gdje ništa ne mogu napraviti. Dobar je osjećaj da nas znaju i vide kao narod, ali ja bih volio da me vide kao osobu, ne, ne mislim da sam nešto osobito važan, nemojte me krivo shvatiti, samo želim biti prepoznat kao individua. Mi smo tamo s tog nekakvog europskog sjevera dugo slali te signale, pogledajte nas, nacija smo, priznajte nas i eto, netko nas se konačno sjetio, uklopljeni smo u veliki plan i sad je to gotovo. Ušli smo u Europu i nemamo više koga upozoravati na našu egzistenciju... Sad ćemo polako nestajati utopljeni u tu masu naroda i ljudi u kojoj se gubi pravo na individualnost... I, što sad? Možda da pokušamo na vlastito postojanje upozoriti nekog izvan Europe i svijeta. Na nekom drugom planetu u nekom drugom svemiru?

Litva je posljednja kristijanizirana zemlja u Europi i u njoj se još u mnogočemu osjećaju preostali poganski rituali, neka energija koju se sublimiranu može prepoznati i u vašoj estetici.

Nije meni ritual samo dio teatra, on je meni život! Ja se hranim energijom koja dolazi iz iskonskih elemenata – iz drva koje miriše na šumu, iz kamena, iz vatre. Uživam u prirodi, a interes koji me u posljednje vrijeme okuplja jest – drvodjelstvo! U stanju sam iz komada drva napraviti stol i to me fascinira. Uživam u tom stvaranju, u mirisu prirodnih elemenata i dogodi li se da prestanem režirati, a o tome u posljednje vrijeme često razmišljam, sigurno ću biti drvodjelac, stvarati predmete i život iz prirodnih elemenata. Siguran sam da ću moći preživjeti na taj način, a da sam počeo na vrijeme, prije deset godina, možda bih nešto i zaradio.

Taj pretkršćanski pogled na jedinstvo prirode i čovjeka kao da je u litavskom teatru puno prisutniji nego bilo gdje u Europi?

Svakako, rekao bih čak da je taj osjećaj "poganstva" glavna uporišna točka litavskog teatra. Kod nas možeš na scenu donijeti kamen i od toga napraviti predstavu, samo o tome što taj kamen u poganstvu znači.

PREMIERE
FESTIVALI
RAZGOVORI
MI U SVIJETU
VOX
HISTRIONIS
AKTUALNOSTI
ANEKDOTE
TEORUA
NOVE KNJIGE
SJEĆANJA
DRAME

Isto je s drvom, vodom, vatrom, svim simbolima zemlje koji onda postaju simboli predstave. Priroda je živa i komunicira kazališno i to ćete primijetiti u mnogim predstavama. U prošlosti smo s ponosom štovali prirodne elemente, danas se taj osjećaj u svijetu gubi, ali ja i danas, kad zagrlim drvo u šumi, osjećam neku ravnotežu sa svijetom.

S jedne strane zvučite optimistično, ali osjećam kod vas i veliku dozu razočaranja...

Iskreno, želio sam u teatru nešto mijenjati, ali danas mi se čini da nemam rezultata i malo sam razočaran, nisam uspio promijeniti ni teatar ni ljude.

"Heroji su umorni", rekli ste jednom, počinjete li se i sami tako osjećati?

Kao heroj se ne osjećam, ali kao jedan od tih umornih heroja sigurno da. Došao sam do potrebe da napravim predstavu koja ne bi imala ni pokusa ni izvedbi, koja bi bila bez rada i bez glume, a to je nemoguće, bojim se. Jednostavno, nešto radimo krivo u bavljenju kazalištem, a teško mi je otkriti što. Istina je, na putu sam odustajanja, razočaran sam. Umoran sam i od objašnjavanja banalnih stvari raznim ministrima, poput činjenice da kazalište treba novac kako bi funkcioniralo. Bolno je trošiti vrijeme koje bi se moglo iskoristiti u umjetničke svrhe na traženje novca. Evo, već 14 godina od osnivanja svog Malog kazališta objašnjavam što mi treba i nikako da tu zgradu stavimo pod krov i dovršimo je. Sad, kad sam konačno blizu dovršenju zgrade, dakle mogućnosti da imam "svoje" kazalište u kojem mogu raditi to o čemu govorim, nekako sam šokiran. I nisam više siguran da mi taj teatar uopće treba. Ali taj problem i to razočaranje postaje nekako moj osobni problem, ne problem države. Cijeli život svodi se na plakanje, moljenje nekih elementarnih stvari: nemam stana, nemam kazališta, nemam novca za produkciju... Doista sam sad u ozbiljnoj dvojbi što treba raditi. Osamljenost je nacionalni osjećaj u Litvi i ja je i te kako osjećam...

Jesu li problem sve manja briga litavske države za kazalište ili možda publika koja danas živi u promijenjenim okolnostima?

Ne, publika sigurno nije problem, ljudi i dalje žele kazalište i dolaze u njega, uživaju u kazališnoj predsta-

vi. Ali smanjivanje državnih dotacija, ta nebriga, jedan je od ozbiljnih problema, sve je teže raditi. Znate, ljudi koji rade u kazalištu vole pažnju, potrebno im je da su njom okruženi, kazalište vam je uvijek žena, od najranijih početaka, ono treba ogledalo, pažnju, potrebu da lijepo izgleda... Kad prestaje pažnja, kao da nestajemo i mi kazališni ljudi...

No, bavljenje kazalištem za vas ipak mora imati neku svrhu, dublji smisao, očito je da ne težite isključivo "ugodnoj zabavi" publike.

Iskreno, glavni razlog mog kazališnog rada jest pokušaj razumijevanja vremena. Što znači vrijeme, kako i zašto ono prolazi? Puno je ljudi poludjelo razmišljajući o tome što je vrijeme, taj problem i mene fascinira. No, dobro, nemam još namjeru poludjeti. Vrijeme curi, bježi od nas, na koji način nas napušta? Predstava je moj pokušaj da zadržim vrijeme barem na trenutak, da osluhnem taj zvuk vremena koje prolazi. Sve nestaje, ostaje samo taj zvuk vremena, svi ti glasovi, zvukovi, lupanje, šaputanje, sve to ostaje negdje zauvijek i vrijeme, ma gdje putovalo i odlazilo, to nosi sa sobom. Ja, eto, pokušavam osjetiti te zvukove i glasove vremena i izraziti ih svojim kazalištem.